

LAUF JUDIT

Egy középkori nyelvemlék 18. századi továbbélése

*A Piry-hártya egykori kódexe és a Makula nélkül való tükör**

„nem tagadhatni, hogy ha az egész codex fennmaradt volna,
a nyereség nyelvtörténeti és aestheticai tekintetben tetemes volna:
így csak annak elvesztét sajnálhatni.”

(Toldy Ferenc a Piry hártýáról)¹

Újfalusi Judit nagyszombati klarissza apáca a cseh változat alapján készítette el Martin von Cochem *Das grosse Leben Christi* című művének magyar fordítását, a *Makula nélkül való tükört*. Ebben az 1712-ben kiadott kegyességi műben megtalálható két nyelvemléknek, a *Piry-hártyának* és részben a *Máriabesnyői töredéknek* a szövege². Ezt Kedves Csaba már jó tíz évvel ezelőtt felfedezte a 18. századi iskola-dramák forrásainak keresése közben.³ Felismerése a nyelvemlékkutatás szempontjából azért vált különösen nagy jelentőségűvé, mert ezek az enyhén stilizált, az eredeti, a 15–16. század fordulójára tehető állapottal mégis szorosan egyező szövegrészek – amint az elvégzett összehasonlítás során utóbb kiderült – Cochem művének sem német, sem cseh változatában nincsenek benne.⁴ Tehát más forrásból, feltételezésünk szerint a magyar nyelvemlékekből kerülhettek bele.

Jelen tanulmány ennek bizonyítására három, egymással összefonódó kérdést vizsgál. Először egy tüzetes kodikológiai elemzés alapján bizonyítja, hogy a két töredék valóban ugyanazon kódex maradványa, továbbá megkísérli tisztázni, hogyan helyezkedtek el az egykori nyelvemlékkódexben a töredékeken olvasható szövegrészek. Másodszor a kodikológiai vizsgálatra támaszkodva igazolja, hogy a *Makula nélkül való tükör* sokkal hosszabb részletei alapulnak a nyelvemléken, mint amennyi a fennmaradt töredékeken ma megtalálható. Harmadik lépésként az

* A tanulmány a K 72105 számú OTKA-támogatással az MTA–OSZK Res Libraria Hungariae Kutatócsoportban készült.

¹ TOLDY Ferenc: *[A Piry-hártya]*. = Magyar Akadémiai Értesítő (10.) 1850. 89–91, kül. 91.

² ÚJFALUSI Judit: *Makula nélkül való tükör*. Nagyszombat, 1712; *Piry hártýa*. Közzéteszi: KATONA Lajos. Bp. 1908. Magyar Tudományos Akadémia, 43, 357–360. /Nyelvemléktár 15./; JABLONKAY Gábor: *A máriabesnyői töredék*. = Magyar Nyelv (6.) 1910. 20–25.

³ KEDVES Csaba: *Magyar nyelvű drámatöredék a 15. század végéről*. In: *A magyar színház születése. Az 1997. évi konferencia előadásai*. Szerk.: DEMETER Júlia. Miskolc, 2000. Miskolci Egyetem, 200–209.

⁴ Itt szeretném megköszönni Kovács Eszternek, hogy a magyar és a cseh szöveg összevetésében mindig készségesen segített. KOCHEMU, Martin z: *Veliký život Pána a Spasitele našeho Krista Ježíše a jeho nejsvětější a nejmilejší matky Marie Panny*. Praha, 2007. Argo, Kritikai szövegkiadás; illetve a sok kiadást megért német kiadások közül: COCHEM, Martin von: *Das grosse Leben Christi*. Franckfurt, 1689. Tóth Péter is felfigyelt arra, hogy a *Makula nélkül való tükör* bizonyos részei hiányoznak Cochem művéből. Vö. TÓTH Péter: „*Remdélj nékem más halált!*” *Krisztus apokrif imája a Gethszemáni kertben*. = Vallástudományi Szemle (5.) 2009. 4. sz. 27.

elveszett kódex sorsának nyomon követése alapján válaszol arra a kérdésre, vajon Újfalusi Juditnak a 18. század elején az eredeti kódex lehetett-e a kezében, vagy annak egy másolata. Végül közlésezi a *Makula nélkül való tükör*nek azokat a részleteit, amelyek vélhetően az egykori nyelvemlékből származnak, és ahol ez lehetséges, párhuzamba állítja azokat a meglévő töredékek szövegével.

Az egy duplafőlióból álló *Piry-hártyát* 1843-ban, tanóra közben Piry Cirjék tudós könyvtáros, az érsekújvári gimnázium ferences tanára vette ki egy tanítványa kezéből, a *Máriabesnyői töredék*et pedig Jablonkay Gábor S. J. fedezte föl 1908-ban a nagyszombati jezsuita rendház könyvtárában. Az utóbbi két különálló levélből áll, amelyek a *Magnum speculum exemplorum* Johannes Major által bővített, 1611-ben megjelent nyolcadrét formátumú kiadvány hátsó kötéstáblájának megerősítésére szolgáltak. Jablonkaynak föltűnt, hogy a lelet formai szempontok alapján nagyon közel áll a *Piry-hártyához*. Valóban mindkét töredék íróanyaga pergamen, a rajta lévő szöveget vörös tintával megvonalmazott 19 soron gótikus könyvirással írták. Összevetette a két töredék méretét, de mivel a *Máriabesnyői töredék* leveleit, írástükrét és a szövegsorok közötti távolságot is néhány milliméterrel kisebbnek találta a *Piry-hártyáénál*, nem feltételezte, hogy ugyanabból a kódexből származnak, csupán azt jelentette ki, hogy egyazon ferences rendi műhelyben készültek. Nem vette figyelembe, hogy a *Máriabesnyői töredék*et kötésként alkalmazták, s a pergamenje némileg összezsugorodott.⁵

Kedves Csaba a *Makula nélkül való tükör* 69. fejezetében (Miként tartott Tanács az ártatlan Jézusra) azonosította a két töredék szövegét. A nyelvemlék tartalmára nézve a következő megállapításokat tette. A nyomtatott mű hatvankilencedik részében a Getszemáni kertben, Jézus imája közben zajló három jelenetet a szakirodalom égi pörnek, prófétajátéknak és „arma Christi”-nek nevezi. Ugyanezek a szövegek olvashatók a *Piry-hártyán* és a *Máriabesnyői töredéken* is. Úgy vélte, hogy a szövegegyezés a nyomtatott és a kéziratos szöveg között oly nagy mértékű, hogy bizonyosan közös forrásból merítettek.⁶ Föltette azt a kézenfekvő kérdést is, elképzelhető-e, hogy magának a nyelvemléknek a szövegét kompilálta Újfalusi Judit a művébe. A válasza határozott ’nem’ volt, mivel szerinte olyan részletek is bekerültek oda a nyelvemlékből ismert szövegrészek közé, amelyek abba formai

⁵ JABLONKAY: *i. h.* (2. jegyzet) 21. Karácsonyi János pedig 1924-ben a *Máriabesnyői töredék* (vagy ahogy ő nevezte, *Nagyszombati töredék*) folytatásának tartotta a *Piry-hártyát*, de nem nyilatkozott arról a kérdéssel, hogy ezek ugyanabból a kódexből származtak-e. Vö. KARÁCSONYI János: *Szent Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig*. 2. Bp. 1924. MTA, 600–601. Csapodi Csaba már Szabó Dénesre és Jakubovich Emilnek Timár Kálmán tanulmányában olvasható szóbeli közlésére hivatkozva egyazon kódexből való töredékként tartja számon őket. Vö. CSAPODI Csaba: *A „Magyar Codexek” elnevezésű gyűjtemény (K 31 – K 114)*. Bp. 1973. MTA Könyvtár, 12–13. /Az MTA Könyvtára Kézirattárának Katalógusai 5/; SZABÓ Dénes: *A magyar nyelvemlékek*. Bp. 1959. ELTE BTK, 2. kiadás, 42–43; TIMÁR Kálmán: *Magyar kódexcsaládok*. = Irodalomtörténeti Közlemények (37.) 1928. 62.

⁶ Tóth Péter ugyannerre az eredményre jutott. Vö. TÓTH Péter: *Piry-hártya*. In: *„Látjátok feleim...” Magyar nyelvemlékek a kezdetektől a 16. századig. Az Országos Széchényi Könyvtár kiállítása 2009. október 29. – 2010. február 28.* Szerk.: MADAS Edit. Bp. 2009. OSZK, 307. (45. tétel).

szempontok alapján nem illeszthetők bele. Úgy látta ugyanis, hogy a *Piry-hártya* levélpárján (duplafólióján) található égi pör és a hozzá szorosan kapcsolódó, tőle elválaszthatatlan prófétájátéket a *Makula nélkül való tükör* említett fejezete kibővíté, és Ádámon kívül másokat, Noét, Ábrahámot és Dávidot is megszólaltatja arról, meg kell-e halnia Jézusnak a keresztfán az emberiség megmentéséért. Kedves Csaba emellett rámutatott a középkori misztériumdrámákban előforduló égi pör jelenete és a két nyelvemlék, illetve a 18. századi csíksomlyói iskoladramák közötti szoros kapcsolatra. Ezért – mint tanulmánya címe is mutatja (Magyar nyelvű drámatörések a 15. század végéről) – a két nyelvemlékben egy elveszett középkori magyar dráma emlékét vélte felismerni.

Kedves Csaba felismerésének továbbépítését egy – mint mondtuk – tüzetes kodikológiai vizsgálat tette lehetővé. Ennek első és legfontosabb lépése a két nyelvemlék szövegének figyelmes elolvasása. Ebből kitűnik, hogy a *Piry-hártya* duplafóliójának a két levelén nem folyamatos a szöveg. Kedves Csaba vizsgálata során figyelmen kívül hagyta azt a nagyon fontos könyvészeti szempontot, hogy egy ívfűzetben a középső levélpár kivételével a levélpárok nem egymást követő levelek. Tehát a *Piry-hártya* duplafóliója között is lehetett egy vagy több levélpár.⁷ Ezt a feltételezésünket teljes mértékben megerősítette a nyomtatvány és a töredékek összeolvasása. A *Piry-hártya* első levelén található szöveg a *Makula nélkül való tükör*ben 14 sort tesz ki. Ezután a *Makula nélkül való tükör*ben az égi pör jelenete folyamatosan olvasható további olyan 29 sorban, amely a töredéken nincs meg, s ezután következik újabb 14,5 sorban a *Piry-hártya* második levelén olvasható szöveg. Ez a felismerés volt a döntő a további vizsgálatok szempontjából. Ebből a felismerésből ugyanis két igen fontos tény vált világossá.

1. A *Piry-hártya* duplafóliója nem a középső levélpárja volt a kódex ívfűzetének, hanem közrefogta a középső levélpárt, mert a *Makula nélkül való tükör*ben a *Piry-hártya* két levele között olvasható szöveg pontosan egy duplafóliót töltene meg, azaz ez a hiányzó duplafólió volt az ívfűzet középső levélpárja.

2. A második következtetés még ennél is fontosabb. A *Makula nélkül való tükör* sokkal hosszabb részleteket őrzött meg az egykori nyelvemlék szövegéből, mint azt eddig gondolni lehetett. Újfaluai Judit könyvében ugyanis folyamatosan olvasható az égi pör, s ebbe a folyamatos szövegbe két különböző ponton harmonikusan illeszkednek a *Piry-hártyán* megmaradt részletek. Az első kézenfekvő megállapítás, hogy a *Piry-hártya* szövege előtt a *Makula nélkül való tükör* 69. fejezetében összesen 8 nyomtatott sor és a fejezetcím található, ami a kódexben elfért egy levelén. Ez az égi pör kezdete. Tehát a 69. fejezet elejével kezdődik a nyelvemlékből átvett szöveg. Annál is inkább, mert a *Makula nélkül való tükör* 68. fejezetét Cochem művéből

⁷ Kedves Csaba figyelmen kívül hagyta a korábbi szakirodalomból Toldy Ferenc megállapítását, amely szerint a *Piry-hártya* levelei egy ternió középső levélpárját alkották. Vö. TOLDY: *i. h.* (1. jegyzet) 89. Katona Lajos a *Piry-hártya* kiadásakor az előszóban Toldy Ferenc észrevételét megismétli, a kiadott szövegben pedig kettős vonallal jelöli, hogy a szöveg nem folyamatos. Vö. *Piry hártya i. m.* (2. jegyzet) 43, 357–360.

fordította Újfalusi Judit. Ezek után logikus volt arra fordítani a figyelmünket, hogyan helyezkednek el a *Makula nélkül való tükör*ben a *Máriabesnyői töredék* két levelén olvasható szövegrészletek. Ezen töredék első levelének szövege⁸ ugyancsak a 69. fejezetben olvasható, a 308. lapon, 60 sorral a *Piry-hártya* szövegének vége után. Ezen a ponton a *Máriabesnyői töredék* első, csonka levelének rektóján és verzóján olvasható szöveg ismét harmonikusan illeszkedik a *Makula nélkül való tükör*be, olyannyira, hogy a levelek levágott alsó részéről hiányzó sorok is könnyen rekonstruálhatók. A közbeeső rész a kódexben pontosan négy levelet tölthetett meg. Ez következik ugyanis a kézirat és a nyomtatvány eddig megismert terjedelmi arányaiból: egy levél rektójának és verzójának szövege a nyomtatványban 14,5 sorra tehető, tehát ha az apróbb stilizálási javításokat figyelembe vesszük, 60 sor négy levélnek felel meg. Mindezek alapján megalapozottan feltételezhető, hogy a nyomtatvány 69. fejezetének végén a *Máriabesnyői töredék* első csonka levelének verzóját követő még 13 nyomtatott sornyi szöveg ugyancsak a nyelvemléken alapul. Ez a megfigyelés egyúttal megerősíti, sőt kétségkívül bizonyítja Jablonkaynak és Karácsonyinak azt a még bizonytalan feltételezését, hogy a két töredék egyetlen kódex maradványának tekinthető.

A *Máriabesnyői töredék* második levele szövegének nagy része viszont nem található meg a *Makula nélkül való tükör*ben. A 70. rész nem a nyelvemléken fennmaradt szöveggel folytatódik, hanem visszatér a Cochem-féle Krisztus-életrajzhoz, amint azt már a fejezet Cochemével azonos címe is jelzi: „Miként Krisztus vérrel veritékezett és az Angyaltúl meg-erössítettet”.⁹ Ennek ellenére a 70. rész utolsó harmada és a *Máriabesnyői töredék* második levele között kimutatható a tartalmi párhuzam, de a szövegpárhuzam nem. A *Makula nélkül való tükör* 70. fejezete végén a mindenható Atya a Getszemáni kertbe Mihály arkangyalt (Cochem művének német eredetijében és cseh fordításában Gábrielt!) küldi el bátorítani Jézust a kereszthalálra. A *Máriabesnyői töredék* második levelén ugyancsak ehhez hasonló jelenet olvasható. Jézust valaki – töredékes volta miatt nem lehet tudni, ki – a kereszthalálra biztatja. A szöveganalógia alapján arra kell gondolnunk, hogy a töredéken is Gábiel vagy még inkább Mihály arkangyal áll Jézus mellett. Mivel a *Máriabesnyői töredék* második levelének szövegkörnyezete nem rekonstruálható a *Makula nélkül való tükör* 70. fejezetéből, nem lehet tudni, hány levél vesztett el a kódexből a *Máriabesnyői töredék* első és második levele közül.

Ezek ismeretében még érdekesebb, hogy a „Miként Nagy Csütörtökön estve a Szűz Mária Bethaniában nagy keserűséget érzett szívében” című 71. fejezet élén újra azonosítható a *Máriabesnyői töredék* második levelének verzója végén olvasható négy, vörös tintával megírt sor: „kvetkozik az zyz marianak koserusege. mert mikoron

⁸ Kedves Csaba fordítva állapította meg a sorrendet, ezt tartotta a második levélnek. Vö. KEDVES: *i. h.* (3. jegyzet) 208–209.

⁹ Mivel a *Makula nélkül való tükör* elhagyta Cochem művének az elejéről az Ószövetséghez kapcsolódó fejezeteket, ezért a magyar változat fejezetszámozása nem felel meg sem a német, sem a cseh változat fejezetszámozásának. A német és a cseh változat fejezeteinek számozása és címe között is vannak eltérések. A *Makula nélkül való tükör* 70. fejezete a cseh változatban a 104. fejezetnek felel meg.

uronk iesus ekeppen imadkozneiek – kezde az zyz maria”. Tehát a nyelvemléken is, akárcsak a *Makula nélkül való tükör*ben, új fejezet kezdődik közel azonos címmel, a fejezet kezdő mondatát pedig pontosan követi a *Makula nélkül való tükör* első mondata. Ez a nyelvemlékben megkezdett, Mária keserűségéről szóló rész a *Makula nélkül való tükör*ben még folytatódik a 312–313. lapon, 34 sorban. Feltételezhető, hogy ez a rész megint csak az elveszett nyelvemlékkódexen alapul, s a kódexben még további két levelet töltött meg.

A töredékek és a nyomtatvány szoros összeolvasása összegezve a következő eredményt hozta. A *Makula nélkül való tükör* három vizsgált fejezetéből a teljes 69. fejezet a nyelvemlékkódexen alapul. A 70. fejezetben nem található a nyelvemlék nyoma, csak tartalmi egybeesés mutatható ki. Viszont a 71. fejezet címe és kezdő mondata ismét a nyelvemlékből való, ebből pedig az következik, hogy a Mária keserűségét tárgyaló 71. fejezet is a nyelvemléken alapul. Mindezek alapján teljesen egyértelmű, hogy a *Makula nélkül való tükör* Cochem művében nem szereplő 69. és 71. fejezetének végső forrása a mára csak töredékekből ismert nyelvemlékkódex volt. Az elvégzett kodikológiai vizsgálat alapján a kódexből fennmaradt 4 levelet (a *Piry-hártya* duplafóliója, a *Máriabesnyői töredék* két különálló levele) további 10 feltételezett levéllel sikerült kibővíteni. Így az elveszett nyelvemlékből összesen 14 levelet tudtunk rekonstruálni.

Annak a kérdésnek a megválaszolásához azonban, hogy Újfalusi Judit kezében maga az eredeti, a 15–16. század fordulóján készült pergamenkódex volt-e, vagy annak egy későbbi másolata, előbb egy másik kérdésre kell felelnünk: mi módon kerülhettek egy 18. századi kegyességi műbe, a *Makula nélkül való tükör*be a 15–16. század fordulójáról töredékeiben ismert archaikus szövegek? A teljes mű pontos címe a következő: *Makula nélkül való tükör, mely az Üdvözítő Jesus Kristusnak, és szent Szüléinek életét, úgy keserves kinszenvedését, és halálát adgya elé.* A szerző, Újfalusi Judit, Újfalusi Klárához, néki kedves édes asszony néjéhez, Berényi György házastársához szóló ajánlásában arról számol be, hogy egy igen szép *Makula nélkül való tükör* akadt a kezébe, és azt tót, vagyis cseh nyelvből magyarra fordította. Erre a szép *Makula nélkül való tükör*re Martin von Cochem *Das grosse Leben Christi* című művében lelt rá, amint ezt Vida Tivadar¹⁰ fölismerte. A kor egyik legolvasottabb kapucinus szerzőjének, Martin von Cochemnek (1634–1712) először 1677-ben, német nyelven megjelent, Jézus életéről szóló művét nem sokkal később, 1698-ban Prágában már cseh nyelvre lefordítva is kiadták.¹¹ Minden valószínűség szerint ezt a könyvet tarthatta kezében Újfalusi Judit. Vida Tivadar a szöveget egybevetette a cseh fordítással, és arra a megállapításra jutott, hogy sok esetben nem egyszerű fordításról van szó, hanem inkább átdolgozásról. Ezt a törekvését Újfalusi Juditnak már az eredeti műtől eltérő, maga által választott címe is jelzi: *Das grosse Leben Christi* helyett *Makula nélkül való tükör*. Erről tanúskodik az is, hogy Újfalusi elhagyta a Cochem-mű cseh változatának elejéről az Ótestamentumhoz kapcsolódó

¹⁰ VIDA Tivadar: *Makula nélkül való tükör*. = Magyar Könyvszemle (83.) 1967. 250–253.

¹¹ KOHEM: *i. m.* (4. jegyzet).

27 fejezetet,¹² mert ahogyan az ajánlásában írja, a „makula nélkül való Tükör nem más; hanem Krisztus Urunk és az ő Sz. Szüléinek életéről való Könyv”. Arról is szól, milyen sok fejtörésébe került, mivel lephetné meg nényjét: „mit adgyak szerzetünkhöz viseltetett grátiájáért, és sok rendbéli jó téteményiért? ...mindazáltal midőn elmémet minden felé forgatnám, gondolkodván, mit adhatnék kegyelmednek. Imé egy igen szép makula nélkül való Tükör akada kezembe, a’ mellyben Szüz Szent Klára Anyánk gyakran belé tekintgetvén, meg útálta ez világ hívságát.” Krisztus földi életének betetőződése a kereszthalál. A Krisztus-életrajzon belül is Szent Klárának és rendjének, a klarisszáknak legfőbb olvasmánya a passió története volt.¹³ Újfalusi Judit művének ez a része különösen fontos a klarisszák kegyességi gyakorlatában. Krisztus szenvedésének önmagában is gyakorta olvasott történetét mint tükröt állították maguk elé. „Voltak Számtalanok és mostis vannak ezen Conventben Régi Uri Nemes, Nagyságos, és Gróffi Familiákbul Származott Szüzek, a kik a Világ hívságít meg utálván, itten követtek a Makula nélkül való Barányt.” Az 1768-as klarissza rendtörténetben olvashatóak ezek az ajánlásból főntebb idézett mondattal teljes mértékben összezsengő sorok.¹⁴

A keresztény liturgia csúcspontját a nagyheti szertartások képezik. Ezen a héten a misén mind a négy evangéliumból fölolvassák Krisztus passióját: virágvasárnap Máté, nagykedden Márk, nagyszerdán Lukács, nagy pénteken pedig János szerint. Az évszázadok során a templomokban mintegy kiegészítésül megjelentek a liturgia részévé váló, az evangéliumi szövegeken alapuló húsvéti ünnepi játékok is. Később, az egész középkoron át egymást érve születtek a prédikációk mellett nem kanonizált, lelki olvasmányként szolgáló passióelmélkedések, passiójátékok is, melyek az evangéliumi szakaszokat magyarázták, értelmezték, dramatizálták és „régí írásokból” alakították át saját koruk elvárásainak megfelelően.¹⁵ Tehát Újfalusi Judit, amikor

¹² A német forrásban az Ótestamentumhoz kapcsolódó rész a cseh változattól eltérően 21 fejezetből áll.

¹³ „Ez a szent Szüz [Klára] olly kiváltképpen való ájtatossággal viseltetet az mi üdvözétünk keserves kinszenvedéséhez [...] Az ő szerzetes Leányit is igen oktattya vala, az édes Jesus szenvedéssinek emlékezetire.” In: *Meg-dicsőítetett Poenitentia tartásnak eleven példája*. Posonban, 1722. 416.

¹⁴ *Szent Ferenc Atyánk Rendén Lévo Boldog Asszony Provinciájának Megyéjében Szüz Szent Klára Szerzetében Élő Szüzek Klastrominak Kezdeté, Néhai és mostani Állapotja a mint az Emlétté Provinciának Archivumából... 1768 Esztendőben... A Nagy Szombati szüzek klastromárul VIII.* Jelzete: OSzK Kézirattár: Quart. Hung. 393. In: SCHWARCZ Katalin: „Mert ihon jönn asszonyotok és kezében új szoknyák.” *Források a klarissza rend magyarországi történetéből*. Bp. 2003. Budapesti Történeti Múzeum – METEM, 192. /METEM Könyvek 39/.

¹⁵ A Weszprémi-kódexben, amikor Krisztus haláltusájakor a Getszemáni kertben megjelennek az angyalok, a szerző idézi ugyan Lukács evangéliumát, de azt is hozzáfűzi: „Jól lehet az evangelisták nem írják, mit mondott légyön ő neki, de maga kegyösen hihetjök, hogy ilyen módra szolt ő neki”. Vö. *Weszprémi-kódex*. Bev., jegyz.: PUSZTAI István. Bp. 1988. MTA Nyelvtudományi Intézete, 55. /Régí Magyar Kódexek 8./; Cochem művének bevezetőjében pedig ez áll: „Amelyben benne foglaltatnak minden dolgok a világ teremtésétől Jeruzsálem pusztulásáig, kibővítve az Ó és Újszövetség részletes története, [...] amelyek a Szentírásba homályosan és rövidítve kerültek be” (Kovács Eszter fordítása). Vö. KOCHER: *i. m.* (4. jegyzet).

nagynénjének egy „igen szép makula nélkül való tükröt”, azaz egy Krisztus-életrajzot ajándékoz, abban nyilvánvalóan kiemelkedő szerepe lehetett a rendjének legfőbb lelki olvasmányául szolgáló szenvedéstörténetnek. Újfalusi Judit nem tett mást, mint a Krisztus életrajzba illesztette saját rendjének és rendházának élő hagyományát egy különösen fontos ponton, a szenvedéstörténetben. Mivel az elveszett nyelvemlékkódex is Krisztus kínszenvedéséről szóló elmélkedés lehetett a fennmaradt töredékes részek tanúsága szerint, könnyen beleillett Cochem Krisztus-életrajzába. Így Cochemet kiegészítő jeleneteivel még inkább szolgálta Judit nővér szent igyekezetét, hogy – nénjének a könyv kiadására szánt adománya által – „mind azok a’ kik valaha ez könyvet olvasni fogják, Isteni szeretetre, és dicsiretre fel gerjedjenek, és így mind maga, ’s mind mások által Istenhez való hála adó szent igyekezetét jobban véghez vihesse”. A szenvedéstörténet hasonló jellegű földolgozása több nyelvemlékkódexből is ismert. A töredékeken található „arma Christi” jelenete a Weszprémi-kódexszel mutat szoros rokonságot. Mivel ebbe a kódexbe – éppen a töredékekkel párhuzamos helyen – egy későbbi kéz még azt is följegyezte a margóra, hogy „mikor elvezzik az imadk[...] bul [...] Nagi Czotortokon C oluozion”,¹⁶ semmi kétségünk nem lehet afelől, hogy a *Piry-hártyát* és a *Máriabesnyői töredéket* tartalmazó, igényes kivitelű kódexet a nagyheti szertartások idején olvasták. Mindezek alapján még inkább megerősítést nyert Szelestei N. László és Tóth Péter azon álláspontja, hogy a két nyelvemléktöredék – ellentétben Kedves Csaba véleményével – nem misztériumdrámából való,¹⁷ hanem amint a korábbi szakirodalom is vélte, Krisztus szenvedéséről szóló elmélkedés.

A fentebb fölvetett kérdés második felére, hogy mi módon kerülhetett a nyelvemlék a *Makula nélkül való tükröbe*, két válasz lehetséges.

1. Újfalusi Judit ismerte azt a kódexet, melyből a *Piry-hártya* és a *Máriabesnyői töredék* származik.

2. A kódexnek létezett későbbi másolata, és ezt használta fel készülő munkájában. A két lehetséges válasz közül az első mellett sok érv szól, de teljes bizonyossággal nem zárható ki a második lehetőség sem.

Vizsgáljuk meg az elsőként említett lehetőséget. A töredékek a szakirodalom egybehangzó véleménye szerint egy ferences használatra készült kódex részei voltak. Ezt támasztja alá a helyesírásuk, és ezt erősíti a szeplőtelen fogantatásra való utalás is a *Máriabesnyői töredéken*. De melyik kolostorban használhatták ezt a ferences kódexet? A fennmaradt két töredék felfedezésének helye és ideje nyújtott segítséget ahhoz, hogy útjukat megkíséreljük visszafelé is nyomon követni. Hangsúlyoz-

¹⁶ *Weszprémi-kódex i. m.* (15. jegyzet) 55. Köszönöm kollégáim, Körmendy Kinga és Sarbak Gábor tanácsát a Weszprémi-kódex lapszéli jegyzetének lehetséges értelmezéséhez: „Nagycsütörtökön a C[antrix] olvasson”. Ezt a feltételezést erősíti az alábbi kommentár, illetve utasítás, mely a Szunyogh Xavér által kiadott misekönyvben a Virágvasárnap, a szenvedéstörténet felolvasása előtt található: „az egyik énekes (C.) az evangélium elbeszélő részeit [...] éneklí”. Vö. SZUNYOGH Xavér Ferenc: *Magyar–latin misszálé az év minden napjára a római misekönyv szerint*. Bp. 1933. Szent István Társulat, 399. L. erről még: GAVANTI, Bartholomeo: *Thesaurus sacrorum rituum...* Lugduni, 1664. 223.

¹⁷ SZELESTEI N. László: *Magyar ferencesek prédikációs gyakorlata a 17. században*. Piliscsaba, 2003. PPKE BTK, 60–61. /Pázmány Irodalmi Műhely Források 4./; TÓTH: *i. h.* 2009. (6. jegyzet) 307. (45. tétel.)

nunk kell, hogy kevés tényszerű adat állt rendelkezésre, de az apróbb nyomokból mégis kiformalódott egy határozott kép. A *Piry-hártyát* Érsekújváron találták meg 1843-ban. Az apácák kódexei közül több is az érsekújvári ferences könyvtárba került. Itt találtak rá a 19. század első felében az Érsekújvári, a Thewrewk- és a Czech-kódexre is. Két klarissza kolostorból kerülhettek oda: Pozsonyból, illetve Nagyszombatból. A szakirodalom véleménye szerint az érsekújvári könyvtárban felbukkant kódexek Nagyszombatból érkeztek, valószínűleg a klarissza rend feloszlásakor, 1782-ben. Az ebben a három kódexben föllelhető párhuzamos szövegek, illetve az a tény, hogy Sövényházi Márta mind az Érsekújvári, mind a Thewrewk-kódexbe másolt, azt bizonyítják, hogy eredetileg is egy helyen, mégpedig a Nyulak-szigeti domonkos apácák tulajdonában voltak. Amikor a szororok a török elől Váradra menekültek, a kódexek velük együtt vándoroltak. A domonkos nővérek végül 1566-ben, Nagyszombatban kaptak menedéket, ott éltek közel ötven éven keresztül, majd 1618-ben áthelyezték őket Pozsonyba. Minden jel arra mutat, hogy kódexeik egy része a klarisszáknál maradt Nagyszombatban, ugyanis az Érsekújvári kódexbe 1652-ben bejegyezték Anna Franciska nagyszombati főnöknő halálát. Mivel az Érsekújvári kódexet 1833-ban az érsekújvári ferences könyvtárban találták meg, szinte bizonyosra vehető, hogy a másik két, már korábban is vele együtt vándorló kódex – a Thewrewk- és a Czech-kódex – is a nagyszombati klarisszák kolostorából került Érsekújvárra. Ezekkel a kódexekkel érkezhettek a *Piry-hártya* még épségben lévő ferences kódexe is Érsekújvárra, máskülönben nem lett volna értelme továbbmenekíteni. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy a *Piry-hártyát* Piry Cirjék tanítványa – elmondása szerint – a szemétből halászta ki, pergamenlevelei mégis épek voltak, tehát nem használták fel őket könyvkötő anyagnak.¹⁸

De hogyan kerülhetett a kódexből két levél Máriabesnyőre? Feltételezésem szerint maga a *Töredék* sosem volt Máriabesnyőn. Jablonkay Gábor, mint fentebb már szóba került, a nagyszombati jezsuita rendházban fedezte fel egy kötet háttábláján. Ő nevezte el *Máriabesnyői töredéknek*, de ő sem jelentette ki határozottan, hogy biztosan ott ragasztották a kötetre. Az elnevezést azzal indokolta, hogy a *Töredék* őrzőkönyvének, a *Magnum speculum exemplorum* bővített, 1611-es kiadásának a címlapján olvasható különböző feljegyzések egyike szerint a mű 1765-ben a besnyői kapucinusok tulajdonában volt. A könyv (feltehetőleg még a 17. században) zöldes pergamenkötést kapott. Ennek a pergamenkötésnek levált a háttáblája; ezt valamikor utóbb az egymásnakhátall összeragasztott nyelvemléktöredék két pergamenlevelével

¹⁸ A diák tanárjának, Piry Cirjéknek azt mondta, hogy a levélpárt a szemétből halászta elő. Mivel tanóra alatt játszott vele, a tudós tanár kíváncsi lévén a régi írással beírt pergamenre, annak rendje-módja szerint elvette tőle. Piry Cirjéknek a későbbiek során is csak annyit sikerült kiderítenie a diák elmondásából, hogy a beírt pergamen a tanítvánnyal egy házban élő Pázmán-szintársasághoz tartozó Horváthné nevű színésznő szemétkupacából került ki. A töredéket Piry Cirjék 1850-ben ajándékozta az Akadémiának. Vö. HEINLEIN István: *A Piry-hártya történetéhez*. = Magyar Nyelv (6.) 1910. 87.

pótolták.¹⁹ Általában akkor használnak föl egy kódexet könyvkötő anyagnak, amikor már érdektelen a használóknak a benne lévő szöveg, vagy azt már máshol, például nyomtatásban is olvashatják, ám a hordozóanyaga alkalmas könyvkötésre, azaz pergamenről és nem papírról van szó. A *Máriabesnyői töredék* pergamenkódexét, amint fentebb már szó volt róla, 1782-ben a belőle kikerült másik levél, a *Piry-hártya* útvonalának tanúsága szerint még fontosnak tartották, és elmenekítették Érsekújvárra. Azonban a klarisszák által még nagyra becsült magyar nyelvű kódex az érsekújvári ferenceseknek már nem tartozhatott a legfőbb olvasmányai közé, könyvtáruk már csak megőrzési helyként szolgálhatott az odakerült magyar nyelvű kódexeknek.²⁰ Ezért az érsekújvári ferences atyák – mivel szükségük volt könyvkötő anyagra – a kezük ügyébe került kódex pergamenleveleivel erősíthették meg újra a használatban lévő latin nyelvű nyomtatott könyv hátlapját. Vagyis nem Máriabesnyőn használták kötőanyagként a pergamencsíkokat, hanem magát a *Magnum speculum exemplorum* című kötetet vihette el egy ferences szerzetes Máriabesnyőről valamikor az 1765-ös bejegyzés után Érsekújvárra, és ott egészíthették ki a magyar nyelvű töredékekkel a nyomtatott könyv hátlapját. Később már nem volt mit tenni a kódex kötésre fel nem használt részeivel, ezért idővel könnyen elkallódhattak, amint ezt az egyik szerencsésen megmenekített levélpárja, a *Piry-hártya* bizonyítja. Tudvalevő, hogy az érsekújvári ferencesek letelepedésüktől kezdve szoros kapcsolatot ápoltak a nagyszombati jezsuitákkal.²¹ Talán e rendi kapcsolat révén kerülhetett a *Magnum speculum exemplorum* című könyv Érsekújvárról Nagyszombatba, a jezsuiták

¹⁹ Vö. JABLONKAY: *i. h.* (2. jegyzet) 20. Mivel a II. világháború után a jezsuita rend betiltását követően a nagyszombati jezsuita rendház könyvtárát is felszámolták, a *Máriabesnyői töredék* őrzőkönyvének megléte, illetve lehetséges lelőhelye mind ez ideig bizonytalan volt. Kérésre Alžběta Hološovának sikerült nyomára bukkannia; munkáját ezúton is hálásan köszönöm. Köszönettel tartozom a nagyszombati Západoslovenské Múzeum Igazgató asszonyának, Cambálova Danielának is a kötet címlapjáról küldött digitális felvételért, mellyel kétséget kizáróan azonosítottuk az egykori őrzőkönyvet: MAIOR, Iohannes: *Magnum speculum exemplorum*. Coloniae Agrippinae, 1611; egykori nagyszombati jelzete: II. 1310. Mai lelőhelye: Trnava Západoslovenské Múzeum, jelzete: pod sign. St24. A könyv címlapján található, valószínűleg 18. századi bejegyzések Jablonkay Gábor olvasatában a következők: legfölül elmosódott írással: *Loci* – utána két olvashatatlan nagybetű – *Capucinatorum – in Besnyő – 1765*; lejjebb: *P. Xaverii Jantsik* (? – áthúzva, s nehezen betűzhető ki); még lejjebb: *Patrum Capucinatorum*; ez alatt: *Josephi Watzulik* 738; a címlap legalján elfakult, kurzív írással, részben német betűkkel: *Ex lib. Joannis Moksatt* (?) *Perveki* (?) *Weigenbuchensis*. A címlap előtti levelet valamikor a könyv táblájához ragasztották. Beragasztott feléről néhány sor félíg átverődik.

²⁰ Így történhetett meg a 19. század első felében, a nyelvemlékkutatás felvirágzó időszakának kezdetén, hogy a korábban figyelemre nem méltatott magyar nyelvű kódexeket – az Érsekújvári, a Thewrewk- és a Czech-kódexet – az érsekújvári könyvtárban még fel lehetett fedezni.

²¹ Az érsekújvári ferences templom felszentelését Pázmány Péter végezte el 1631. május 24-én. Vö. http://ersekujvarofm.5mp.eu/web.php?a=ersekujvarofm&o=LVFGF_N63 (2011. 02. 04.) A két rend közötti kapcsolat azonban nem volt folyamatos, mivel 1773-ban XV. Kelemen pápa „Dominus ac redemptor noster” kezdetű bullájában megszünteti a Jézus Társaságát. Csak 1853-ban állították fel újra a nagyszombati rendház könyvtárát, s részben ajándékozás, részben vétel útján bővítették. Ezért nem kerülhetett korábban oda az őrzőkönyv. Vö. JABLONKAY: *i. h.* (2. jegyzet) 20.

könyvtárába, hátlapján már az egykori nagyszombati klarissza apácák által használt kódex töredékével. A kódex két levele kerülő úton így hírmondónak újra visszatért abba a városba, Nagyszombatba, ahol több évszázadon keresztül lelki olvasmányául szolgált a klarisszáknak. Ezért továbbra is méltán nevezhetnénk *Nagyszombati töredéknek*, ahogyan azt lelőhelye alapján a korábbi szakirodalom is olykor megtette.²²

Azt a feltételezést, hogy a nyelvemlékkódex a 16. század elején valóban Nagyszombatban volt, alátámasztja az a tény, hogy Újfalusi Judit a *Makula nélkül való tükörbe* kompilálta a nyelvemlékkódex szövegét. Újfalusi Judit Magdaléna (1676–1738) életét a nagyszombati klarissza zárdában töltötte. Tizenöt évesen, 1691-ben lépett a rendbe. Háromszor választották meg főnöknőnek (1722, 1728 és 1738). Azok közé az apácák közé tartozott, akik nemcsak birtokosai és használói voltak a kolostorban használatos kéziratos és nyomtatott könyveknek, hanem fordítottak, és új műveket is alkottak.²³ A fennmaradt nyelvemlékek közül több esetében nyomon követhető, hogy a klarisszák nem tekintették ezeket a régi írásokat halott szövegeknek: rendszeresen olvasták őket, kommentárokat, bejegyzéseket írtak melléjük. Sőt, még a 17. századból is – mikor már sorban jelentek meg a nyomtatott könyvek – találhatóak néhány kódexben továbbmásolásra utaló jelek.²⁴ Ezért nem zárható ki teljességgel az a lehetőség sem, hogy Újfalusi Judit nem az eredeti pergamenkódexet használta munkájához, hanem a szöveg egy későbbi papírmásolatát. Erre azonban konkrét adat ma nem utal. Az azonban kétségtelen tény, hogy Újfalusi Judit a nagyszombati rendházban dolgozott a *Makula nélkül való tükör* összeállításán, s gyakorlatilag bizonyos, hogy a szöveg itt állt a rendelkezésére. A kódex külső kiállításánál fogva is méltó lehetett arra, hogy a benne található, a klarisszák által igen tisztelt tekintélyes szöveg bekerüljön a *Makula nélkül való tükörbe*, azaz Krisztus életrajzába. Mindezekre tekintettel újabb, ennek ellentmondó bizonyítékok előkerüléséig megalapozottnak tekinthető az a feltételezés, hogy Judit nővér ezt az igényes kiállítású eredeti kódexet forgatta.

Nem mond ennek ellene az sem, hogy a fennmaradt töredékek és a velük párhuzamos *Makula nélkül való tükör* szövegrészeinek nyelvállapota között különbségek is mutatkoznak. A katolikus könyvkiadásban nem volt ismeretlen az a gyakorlat, hogy egy-egy, több kiadást megért mű szövegét minden egyes kiadásban átdolgozták némileg. Pázmány Péter Alvinczi Péterhez intézett öt levelének például három

²² KARÁCSONYI: *i. m.* (5. jegyzet) 600.

²³ SCHWARCZ Katalin: *A klarissza apácák könyvkultúrája a 18. században*. Szeged, 1994. 80–81. /Olvasmánytörténeti Dolgozatok 6./

²⁴ A Cornides-kódexben: „ez az legelső Példa az kit kelim”. In: *Cornides-kódex*. Hasonmás és kritikai szövegkiadás. Közvetési, jegyz. és s. a. r.: BOGNÁR András, LEVÁRDY Ferenc. Bp. 1967. Akadémiai Kiadó, 417, 778. /Codices Hungarici 6./ A Példák könyvében: „ez is hozza valo ezt is lekel irnya”. In: *Példák könyve*. Hasonmás és kritikai szövegkiadás, jegyz. ell., bev. és s. a. r.: BOGNÁR András, LEVÁRDY Ferenc. Bp. 1960. Akadémiai Kiadó, 61, 190. /Codices Hungarici 4./

nyomatott szövegváltozata ismeretes.²⁵ Az érsek egyébként a *Kalauz* három kiadásának teljes szövegét is átdolgozta.

Nem szándékunk a most közreadott szövegek nyelvi elemzése, csupán néhány futó benyomás rögzítését tartjuk szükségesnek. Az Újfalusi Judit által létrehozott, nyelvileg és retorikailag igényes alkotásban két törekvés figyelhető meg. Judit asszony egyrészt jól láthatóan ragaszkodik az általa tisztelt tradicionális szöveghez, szorosan követi annak gondolatmenetét, megőrzi mondatszerkezeteit, így a két változat sokszor alig különbözik egymástól. Másrészt az imént említett példákban kikövetkeztethető katolikus könyvkiadói gyakorlatnak megfelelően némileg modernizálja a szöveget. Kicsereéli az elavultnak vélt szavakat, és kisimítja, sok esetben egyszerűsíti a görcsösnek, kora nyelvállapotában már nehézkesnek számító szókapcsolatokat. Ugyanez az „írói szabadság” figyelhető meg a Cochem művén alapuló részekben is, sőt ott az eredeti szöveget nemcsak stilizálja, hanem sok helyen megrövidíti, ritkábban néhány gondolattal is kibővíti. Egyszóval több helyen átszerkeszti az eredetit. A nyomtatvány és a töredékek szövegében fellelhető különbségek tehát nem indokolják egy köztes másolat egykori létezésének feltételezését.

Összegzés helyett álljon itt néhány gondolat arról, milyen irányokban tartjuk lehetséges és fontos kiindulási pontnak az itt közreadott eredményeket és szövegeket a további kutatás számára.

A nyelvemlék forrását tekintve elesik a szakirodalomnak az a nézete, hogy a két töredék és a *Makula nélkül való tükör* megfelelő részletei egy feltételezett közös forrásból merítettek. Ehelyett abból kell kiindulni, hogy a *Makula nélkül való tükör*nek magában a nyelvemlékben (is) rögzített szöveg volt a forrása.

Tanulságosak lehetnek az itt elmondottak 15–16. századi kolostori kultúránk utóélete tekintetében is. A felmutatott eset példa arra, hogy a középkori szövegek egyes rendházak hagyományában elevenen továbbéltek a 16–17. század folyamán is. Emellett az eredmények felhívják a figyelmet arra is, hogy a kéziratosság és a nyomtatás még évszázadokon keresztül nemcsak hogy egymás mellett élt, de szorosabb kapcsolatban is állt egymással annál, mint ahogyan eddig az irodalomtörténetírás számolt ezzel. Talán más példák is fellelhetőek lesznek arra vonatkozólag, hogy miképpen szivárogtak be ezek a középkorban használatos tradicionális szövegek későbbi évszázadok nyomtatott vallásos olvasmányaiba is.

A nyelvtörténet számára páratlan lehetőséget nyújtanak a 15–16. század fordulóján és a 18. század elején keletkezett szövegek a mintegy két évszázad alatt lezajlott nyelvi változások tanulmányozására. Így némileg mégis beteljesülhet Toldy Ferencnek a tanulmány mottójában idézett, a *Piry-hártya* kódexének nyereségéről írt, maga által nem remélt elképzelése.

A függelékben az elvégzett könyvészeti vizsgálatok eredményeinek leírása és a két szöveg párhuzamos közlése olvasható.

²⁵ LIPA Tímea: *Pázmány Péter belső írói fejlődése az Öt szép levél három kiadásának tükrében.* = Irodalomtudomány (4. évf.) 2002. 1–2. sz. 8–33.

Függelék

A) A Piry-hártya és a Máriabesnyői töredék kodikológiai leírása

Piry hártya (jelzete: MTAK K 36); *Máriabesnyői töredék* (jelzete: MTAK K 37)

A *Piry-hártya* egy épen megmaradt, enyhén megsárgult duplafólió (azaz egy levélpár), mérete: 174 × 245 mm. A *Máriabesnyői töredék* két különálló levélből áll: f. 1: egy levélnek a felső része, melyből 10 sor maradt csak meg: 72 × 94 mm; f. 2: teljes levél 143 × 93 mm. Mivel kötéstábláról került le,²⁶ igen elpiszkolódott, megbarnult, nagy része megkopott, több helyen olvashatatlanná vált. A megkopott részeket ma már csak Jablonkay Gábor olvasatából ismerjük, amely a töredék mellé helyezve található az Akadémiai Könyvtár Kézirattárában.

A *Piry-hártya* és a *Máriabesnyői töredék* ugyanabból a mára megsemmisült kódexből származik. Ez pergamenre készült a 15–16. század fordulóján, igényes gótikus könyvirással (textualis formata). Az írástükör egyhasábos, mérete a *Piry-hártyán*: 135 × 83 mm, a *Máriabesnyői töredék* első levelén: 127 × 80 mm, f. 2: 67 × 80 mm). 19, vörös tintával megvonalazott sorból áll. Az írástükröt a lapszélig kifutó vörös vonalak keretezik, az oldal alján a keretvonalat megduplázták. Inicialék nem maradtak fenn; a szöveg rubrikált.

A két töredék közötti méretkülönbség abból adódik, hogy a *Máriabesnyői töredék* két levelét egymáshoz ragasztották, ennek következtében a *Piry-hártyához* képest kis mértékben összszezsugorodott a hordozóanyaga, a pergamen.

B) A fennmaradt nyelvemlék leveleinek elhelyezkedése az egykori kódexben és a szöveg elhelyezkedése a Makula nélkül való tükörben

A tanulmányban elmondottak alapján a nyelvemlék fennmaradt és kikövetkeztetett leveleinek a kódexen belüli sorrendje a következőképpen rekonstruálható.

A *Piry-hártya* egy duplafólió, amint a formai leírásban olvasható. Az ezt megelőző levél kezdődött az egykori kódexben a nyelvemlék szövegének azon része, amely a *Makula nélkül való tükör* 69. részének (Miként tartatott Tanács az ártatlan Jézusra) első nyolc sorát és valószínűleg a címét is tartalmazta. A kódex feltételezett leveleinek számozását szögletes zárójelben adjuk meg, a zárójelen belül csak az elveszett leveleket jelöljük kurzívval: [f. 1r–v]. A fennmaradt duplafólió első levelének rektója és verzója együtt 38 kézirásos sor. Ez a *Makula nélkül való tükörben* további 14 sort tölt ki: [f. 2r–v]. A nyomtatványban ezután olvasható 29 sornyi szöveg foglalta el az egykori kódex ívfüzetének azt az elveszett középső levélpárját, amelyet a ma meglévő duplafólió fogott közre: [f. 3r–4v]. A könyv következő 14,5 sorában található a *Piry-hártya* második levelének 38 sornyi szövege: [f. 5r–v]. Majd 60 olyan nyomtatott sor következik, amely az eredeti kódexben négy levélnek felelne meg: [f. 6r–9v]. Ezt követi a *Máriabesnyői töredék* első, csonka levelének szövege. A töredékes levél mindkét oldalán 10–10 kézirásos sor olvasható, hiányzik a levágott alsó 9–9 sor. E levél szövege a rektó hiányzó részével együtt a nyomtatványban 12 sor: [f. 10r–v (10 sor)].

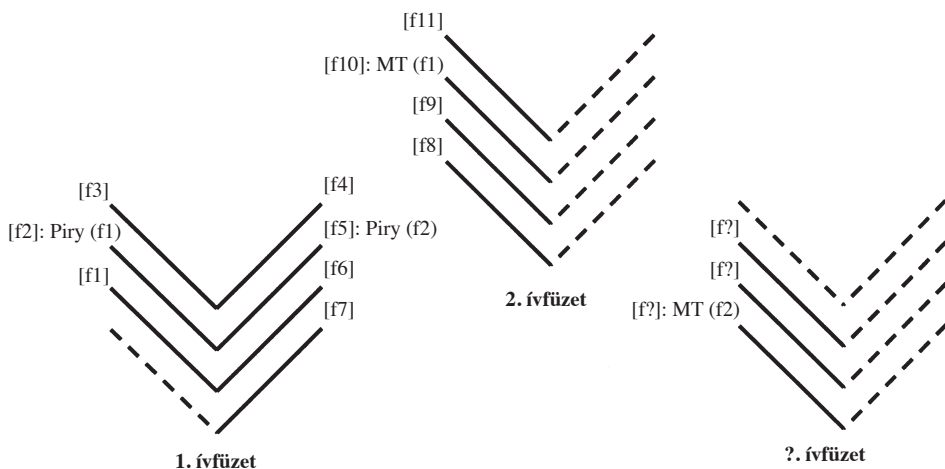
²⁶ Vö. 19. jegyzet.

A 69. fejezet végéig még 13 nyomtatott sor olvasható, ez a kódexben a 10. levél verzójának hiányzó részén és a következő fólión volt található: [f. 10v (9sor) + f. 11r-v].

A *Máriabesnyői töredék* második levelének szövege a verzó utolsó négy sorának kivételével nincs meg a *Makula nélkül való tükörben*, bár tartalmilag párhuzamos a 70. rész (Miként Krisztus vérrel veritékezett és az Angyaltúl megerősített) utolsó harmadával. A 70. részben a nyomtatvány tehát nem a nyelvemléket követi. Ezért nem állapítható meg, hogy a *Máriabesnyői töredék* első és második levele közül hány fólió hiányzik az eredeti kódexből.

Ez az oka, hogy a nyelvemlékkódex további három feltételezett levelét a szögletes zárójelen belül már nem számozzuk, csak kérdőjellel jelöljük. A második levél verzójának utolsó négy sora képezi viszont a 71. rész (Miként Nagy Csötörtökön estve a Szűz Mária Bethániában nagy keserúséget érzett szívében) közel azonos címét és első sorát: [f. ?r-v]. Ezért megalapozottan feltételezhető, hogy a fejezet ezután olvasható 34 sora ugyancsak része volt a nyelvemléknek. Ez a rész a kódexben az eddigi terjedelmi arányokat figyelembe véve még két levelet töltött meg: [f. ?r-?v]. Ezzel a kódexből összesen 14 levél szövege vált rekonstruálhatóvá.

Ha feltételezzük, hogy a kódex ívfüzeit a kor leggyakoribb módján quaterniókból állították össze, akkor a fent elmondottak alapján a nyelvemlék rekonstruált levelei az ívfüzeteken belül a következőképpen helyezkedtek el:

Rövidítések: Piry: *Piry-hártya*, MT: *Máriabesnyői töredék*

C) Szövegközlés

A nyelvemlékkódex fennmaradt töredékei – *Piry-hártya*, *Máriabesnyői töredék* – szövegének kiegészítése a *Makula nélkül való tükör* alapján rekonstruálható újabb részletekkel.

Az alábbi közlésben a *Piry-hártyán* és a *Máriabesnyői töredéken* olvasható szöveget párhuzamosan két hasábra helyeztük el a *Makula nélkül való tükör* megfelelő

részleteivel.²⁷ Egy hasábra szedtük és szögletes zárójelbe tettük a *Makula nélkül való tükörnek* azokat a részleteit, amelyek a kodikológiai vizsgálat alapján feltehetően benne voltak a nyelvemlék-kódexben, de a fennmaradt két töredéken nem olvashatók. A töredékeket a hasábról belül a fennmaradt levelek eredeti formájának megfelelően tördeltük, a *Makula nélkül való tükört* úgy, hogy értelemszerűen követhető legyen a nyelvemlék szövege. Ezzel szemléltettük a nyelvemlék és a 18. századi változat szoros egyezését és a stilizálás mértékét. Mivel mind a két nyelvemlék betűhű szövegközlése rendelkezésre áll a szakirodalomban,²⁸ a mostani kiadás az összehasonlítás megkönnyítése végett az olvashatóságra törekszik. Ezért a két töredék hangjelölésében az eredetihez képest néhány változtatást teszünk: az *u*-t és *v*-t kiejtés szerint használjuk. A jellegzetes \perp jelet a mai *cs* alakban közöljük. A központozást, a kis- és nagybetűt értelemszerűen használjuk.

A szövegközlésben a nyelvemlékkódex ívfüzetének egymást követő feltételezett leveleit szögletes zárójelben jelöljük [f. 1] – [f. 11] + [f. ?], a töredékekben teljesen fennmaradt főliókat pedig kerek zárójelben. A fennmaradt levelek számozása és a nyelvemlékkódex leveleinek számozása közti konkordancia a következő: [f. 1r–v]; [f. 2r–v] = *Piry-hártya* (f. 1r–v); [f. 3r–4v]; [f. 5r–v] = *Piry-hártya* (f. 2r–v); [f. 6r–9v]; [f. 10r–v] = *Máriabesnyői töredék* (f. 1r–v); [f. 11r–v]; [f. ?r–v] = *Máriabesnyői töredék* (f. 2r–v); [f. ?r– f. ?v].

I. A nyelvemlék a hatvankilencedik fejezetben (Miként tartatott Tanács az ártatlan JESUSra)

[f. 1r–v] *A Piry-hártyát megelőző feltételezett, elveszettnek gondolt levél szövege a nyelvemlékkódexnek a Piry-hártyát tartalmazó ívfüzetéből a Makula nélkül való tükörben (304/1–8. sor):*

[Miként tartatott Tanács az ártatlan JESUSra.

Mikoron azért az édes JESUS harmadszori imádságban volna, nagy édességgel monda az Atya Isten menyországban: Imé mostan imádkozik az én Szent Fiam hogy meg ne hallyon, azért nagy keménység volna tülem, ha meg nem halgatnám azért jöjének egybe a tanács tartók, és végezzék-el ha ugyan meg-kele-é halni néki, vagy nem. Le-ülének azért négyen: úgy mint, Irgalmasság, Igasság, Bizonyosság, és a Bölcsesség; az után Prókátorokat-is szerzenek, mert Urunk JESUS Prókátora az Ártatlanság vala,] (folytatás: es monda ...)

²⁷ UJFALUSI: *i. m.* (2. jegyzet). Ebből az első kiadásból betűhűen közöltük a tanulmányban idézett részleteket.

²⁸ A *Piry-hártya* átírása: *Piry hártya i. m.* (2. jegyzet) 359–360; a *Máriabesnyői töredék* átírása: JABLONKAY: *i. h.* (2. jegyzet) 22–23.

[f. 2r–v] *A Piry-hártya levélpárjának első levele:*

[f. 2r–v] <i>Piry-hártya</i> (f. 1r–v)	<i>Makula nélkül való tükör</i> (304/8–18; 305/1–4. sor)
<p>[f. 2r]</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. (folytatás) es monda: no artatlansag ha 2. föl vetted az en zent fiamnak 3. prokatorsagat, hog' iol reiaia 4. igeközel (!), hog' el ne vezessed ig'- 5. edet. Elöve hiva annak ocaert 6. az ang'alokat mondvan: No 7. mit mondotok az en zent fia- 8. mhoz. Meg kelle halni avag' 9. nem, kik mind n'aian azt bi- 10. zon'it'ak mert altaliaban meg 11. kellene halni, mert ha meg 12. nem halna, hat soha meg nem 13. epulhetne az menn'ei udvar; 14. Ennek utanna esmeg eleve 15. hivata az emböri nemzetöt li- 16. mbosbol. Elözör alla elöve Ad- 17. am at'ank mondvan: O At'a 18. mendenhato aldöt wr Isten 19. tudom, mert semmi tanacs <p>[f. 2v]</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. nem kellene te fölsegödnek, 2. mert te nallad vag'on min- 3. dön tanacs es bolcseseg, annak 4. okaert meg bocsassa enneköm 5. az en edes uram Cristoz (!) Iesus, 6. de maga bizon' meg keel alt- 7. aliaba halni ö fölsegenek, es 8. a kertben keel meg fogattatni, 9. mert en es a kertben töttem, 10. vala az tholvaisagot es az wr- 11. sagot, annak ocaert faan keel 12. meg hal'na, mert elvegezte az 13. wr Istennek elvaltoztathatal- 14. an (!) akarat'abol, hog' engömet, 15. meg valcson mind az en ma- 16. gzatimal, kik hittök es vartok 17. az wr Cristosnak embörre letet, 18. es amikepen en ky nyovitottam (!) 19. vala kezemet az almara, ug'an (folytatás: Kristusnak-is ...) 	<p>és monda: No Ártatlanság ha fel-vetted az én Szent Fiam Prókátorságát jól vigyázz. Az emberi nemzet Prókátóra pedig a' Szeretet vala. Először elé szöllítá az Atya Isten az Angyalokat, és monda: No Angyalok mit mondotok tik, meg kell-é halni az én Szent Fiamnak? a'kik mindnyájan azt mondák, hogy egy általlyában csak meg kell halni, mert másként meg nem épülhet az Mennyei Udvar; az után elé szöllítá Limbusbúl a' Szent Atyákat. Először elé állott Ádám Atyánk mondván: Oh Atya Ur Isten! Tudom hogy semmi Tanács</p> <p>nem kell Szent Felségednek, mivel nálad vagyon minden Tanács és Bölcseség, de megbocsássa nékem az Ur JESUS, mert egy általlyában meg kell halni, és a kertben kell meg-fogattatni, mert én is kertben vétkeztem,</p> <p>és fán kell meg halni, mert el-végesztetett Isten el-változhatatlan akarattábúl, hogy engem meg-válcson minden maradékimmal, és</p> <p>miként én kinyújtám kezemet az almára, úgy</p>

[f. 3r–4v] *A nyelvemlékkódex Piry-hártyát tartalmazó ívfüzetének feltételezett hiányzó középső levélpárjának szövege a Makula nélkül való tükörben (305/4–33. sor):*

(folytatás:) [Kristusnak-is ki-kell nyújtani kezeit a' keresztre. Az után elé hívá Noe Patriárchát, és mondá az: Oh hatalmas áldott Ur Isten meg-bocsás énnékem, mert nem óltalmazhatom-meg a' te Szent Fiadat, de erőssen vallom hogy meg-kell halni, és annak felette mezételen függön a' keresztben, mert midön én meg-részedtem volna, tehát mezételen csúfoltattam-meg tulajdon fiaimtúl. Az után elé állá Abraham, és Dávid Proféta, mondván azok-is, hogy meg-kell halni, de Abraham hozzá tévé, hogy maga hátán vigye-ki a' kereszt-fát, a' mint az én fiam maga hátán vitte-ki az áldozatra való fát; és Szent Dávid Proféta ezt tévé hozzá mondván: Még kezét, lábát által-szegezzék, a' mint velem meg-iratta a' Sz. Lélek Isten a' Soltár könyvben. Az után az egész emberi nemzet elé állá, és a' Szent Atyákkal mind azt kiálták, hogy egy általlyában meg-kell halni, és a' Proféta mondásinak bé-kell telni. Ezt halván a' Tanácsban ülő Birák, mondának az Artatlanságnak: No Artatlanság, te mit mondasz a' te Urad felöl? kinek Prókátorágát fel vetted. Felele az Artatlanság: semmiképpen nem illik meg-halni, kit bizonyítok a' Törvény könyvbül, mert Moyses könyvének huszon hatodik Részében úgy vagyon meg-irva: Az ártatlant semmiképpen meg ne öljék. De én azt mondom, hogy soha nem vólt nem-is lesz olly ártatlan senki, mint az én Uram JESUS; azért ha törvény szerént akartok itélni, tehát semmiképpen nem kell meg-halni. Ez ellen monda a' Szeretet, ki az emberi nemzetnek Prókátorá vála: En azt mondom, hogy meg-kell halni, és meg-bizonyítom mondásomat a' természet okosságával, és Kristusnak önnön maga szavaival, mert így monda: hogy kiki azt kívánnya felebarátyának, a' mit magának: Kristus pedig magának kívánnya a' meg-dicsőítést; annak okáért az embernek-is azt kívánnya, az ember pedig meg nem dicsőítettik, hanem ha Kristus meghal. Azért bár törvény szerént itéllyünk, de csak meg-kell halni, mert] (folytatás: bizonyítom ...)

[f. 5r–v] *A Piry-hártya levélpárjának második levele:*

[f. 5r–v] <i>Piry-hártya</i> (f. 2r–v)	<i>Makula nélkül való tükör</i> (305/34–36; 306/1–12. sor)
<p>[f. 5r]</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. (folytatás:) bizonyítom mondassomat. Fele- 2. le erre az artatlanság mondvan: 3. en es vallom hog' igaz az en ed- 4. es uram Iesus Cristoznak (!) mond- 5. assa, de maga meeg sem elegod- 6. om meg ezeel, mert ug' vag'on 7. meg irva Ezechiel profeta kon- 8. venek tizon n'olcsad rezeben, hog' 9. nem zenvedi a ffyw o At'anak 10. alnoksagat, sem az Atya a fyw- 11. nak gonossaganak ken'at, de 12. valamel' lelok vetkozik azon 13. haal meg annak okaert. En azt 14. mondom az artatlan ur Iesusn- 15. ak kepeben hog' soha semmikep- 16. en nem koteles az halalra, mert 17. o soha nem vetkozojt, hanem A- 18. dam, azert Adam koteles az hal- 19. alra mind w magzatal, es az 	<p>nincs nagyobb bizonyosság, mint a' kit az ember maga nyelvével mond. Felele az Artatlanság:</p> <p>En nem tagadom, hogy igaz nem vólna az én Jesusom szava, de azzal meg nem elégszem, mert</p> <p>Ezechiel Proféta könyvének tizen nyólczadik részében úgy van meg-irva, hogy nem szenvedí a' fiú az ő Attyának álnokságát, az atya a' fiának gonosságát, de valamelly lélek vétkezik meg-hal: azért én azt mondom az én JESUSom képeben, hogy semmiképpen nem köteles az halálra, mivel soha nem vétkezett, hanem Adám vétkezett, azért ő köteles minden maradékival, és</p>

[f. 5r–v] <i>Piry-hártya</i> (f. 2r–v)	<i>Makula nélkül való tükör</i> (305/34–36; 306/1–12. sor)
<p>[f. 5v]</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. edes xpus meg marag'on. En- 2. nek ellene mond az zeretet. 3. En kedeeg azt mondom, mind 4. egeez emböri nemzetnek kepeb- 5. en hog' altaliaba meg keel hal- 6. ni, s meg bizonitom mondasso- 7. mat okosságaval, mert az edes 8. Iesusban vag'on tökellötös zere- 9. tet, es a tökellötös zeretet azt kő- 10. veti, hog' embör felebarat'iaiert 11. halalra vesse lõket, mikkeppen 12. ezt onnon maga is meg monda. 13. Es meg vag'on irva zent Ianos 14. evangeliomanak tizonõtoð reze- 15. ben, azert soha semmikeppen eg'- 16. eb nem lehet benne, hanem meg 17. keel halni. O en edes uram aldot 18. Iesus. O edes zyz Marianak zilo- 19. tte, lam mindõnoð csak atte hal- <p>(folytatás: [-áloedat ...])</p>	<p>Kristus meg ne hallyon. A' Szeretet ellene monda, az emberi nemzet képében, én pedig azt mondom hogy meg-kell halni, és okossággal bizonyitom mondásomat, mivel az édes Jesusban vagyok a' tökéletes szere- tet, az pedig azt kívánnyá, hogy lelkét adgya felebarátyáért, a' mint maga-is mondogta: Szent János Evangeliumának tizen ötödik Részé- ben meg-van írva, azért más mód nem lehet csak meg- kell halni. Oh Uram JESUS Szüz Mariának Szent Fia, lám mindenk csak a' te hal-</p>

[f. 6r–9v] *A Piry-hártyát követő feltételezett hiányzó négy levélnek a szövege a Makula nélkül való tükörben (306/12–36; 307/1–36. sor):*

(folytatás:) [áloedat kívánnyák! Oh vajha Péter itt volna, bizony semmikeppen nem engedné, hogy az édes JESUS meghalljon. Oh én édes Szüz Mariám! lám ég, föld reád támadott, és senki keserűségedet nem akarja meg-segíteni, hanem csak az Artatlanság, de ah sokan vannak ellene, és meg-gyözik azt-is. Mikoron azért nagy sokáig pörlött volna a' Szeretet az Artatlansággal, mondának az ítélő Birák: Mindenek vesztég halgassanak, és ki-mondák a' sententziát. Monda először az Igasság: En azt akarom, és azt mondom, hogy csak a' bünrül eleget tegyenek, ámbár halljon meg a' Kristus. Felele az Irgalmasság, nekem-is igen tetszik, hogy ellenségiért halljon meg, mert akkor én dicsírtetem. Mondá a' Bizonyosság: En-is azt akarom, hogy a' Proféták szavai bé-telleyenek. Erre felele a' Bölcsesség: Ennekem-is igen tetszik hogy meg-halljon, mert azzal mindeneknek kijelentem, hogy én a' gonoszbul jót tehetek. Azt monda ugyan az Artatlanság, hogy valamely lélek vétkezik, tehát ugyan az halljon-meg: az bizonyos, hogy kötelességbül halált nem kell senkinek szenvedni, de ha valaki szeretetbül 's barátságbul akarja baráttyáért el-szenvedni, mint most az ártatlan JESUS akarja el-szenvedni, tehát azon minden meg-eggyezzen, és e' képbén el-végeződek hogy egyátalán fogva meghalljon az édes JESUS. Ezt halván az Atya mindenható Isten, meggondolhattya az áitatos lélek, hogy ő-is nagy édességgel az Tanácsban szólla mondván: No tehát ha minnyájan azt mondgyátok, hogy meg-halljon az én szerelmes Szent Fiam, tehát ajándékot kell néki küldenem, és küldje ajándékokat különbféle Angyaloktól. El-jöve azért az édes JESUShoz az Reménségnek Angyala, hozván kezében egy nagy vastag kötelet és monda: En édes Teremtő, követ vagyok te hozzád mennyei Szent Atyádtól, és azt mondgya: hogy emlékezzél meg az első emberrül, ki nem akarta reménségét vetni az Ur Istenben, azért még most is fogva tartatik minden maradékival a' Limbus setét tömlőczében, honnan másként ki nem szabadúlhat, hanem ha te magadot ez kőttel erőssen meg kötözteted, azért küldi ezt mennyei Sz. Atyád ajándékul, hogy bé-telleyesedgyék benne a' Proféta mondása: A bünösök kötele meg-környékeztek engemet. De még az első Angyal szavát el sem végzette, azonban ismét más jöve, kinek neve vala Erösségnek Angyala, hozván kezében egy nagy kö oszlopot,

és monda: Oh én édes Uram JESUS népeknek erőssége, emlékezzél-meg miként veszté-el az első ember Paradicsomban az ő erősségét, úgy hogy egész maradékival nem állhat az ördög ellen; azért a' te mennyei Sz. Atyád küldi néked az oszlopot, hogy a' küldött kötéllel erősen ehez kötöztessék ez éjel, hogy bé-tel-lyesedgyék benned a' Soltár könyvnek mondása: Egész éjjel keserves sanýargatásom vala. Harmadszor jöve a' Bölcseségnek Angyala, hozván egy rettenetes tövis koronát, és mondá: Oh bölcseséges Uram JESUS kinek bölcseségével mindenek vannak teremtve, mit felsz? ah erősödgyél-meg! mert jól tudod mint veszté-el Adám Paradicsomban az ő bölcsességét, és az Isteni felség előtt el-rejtezék a' Paradicsom fái közzé, nincs immár annyi bölcsesége, hogy a' Paradicsom úttját meg-tudná találni, hanem csak te általad; azért küldi néked mennyei Szent Atyád ez tövis koronát, melly koronának tövisse által-verje Szent Fejedet, mind agyad velejéig, hogy ki-származzék böven a' te bölcseséged, hogy azzal fel-találhassa a' Paradicsom úttját. Negyedszer, jöve a' Mértékletesség Angyala, hozván egy edényt teli epével 's eczettel, és monda: Oh Uram JESUS! ki mértékletes vagy minden te dolgaidban, ne fély fel-venni a' halált, de emlékezzél meg, miként az első ember meg-evé a' tiltott almát, melly miatt a' pokolbéli ördögnek eledelül adatott, a' honnét soha ki-nem szabadúl, hanem ha te ez epét és eczetet meg-kostolod; azért küldi néked Szent Atyád hogy bé-tel-lyesedgyék Dávid mondása: Epét adának nékem ételül, és szomjúságomban eczettel itatának. Ötödször jöve a' Szeretetek Angyala, hozván egy nagy Keresztet mondván: Oh én Uram JESUS kinek szeretetivel tartatik az egész világ! mit felsz es rettegsz? Szükség hogy meg-hally ez Kereszten, hogy meglássák mennyen, földön,] (folytatás: az es pokolban ...)

[f. 10r] *A Máriabesnyői töredék első levelének rektója:*

[f. 10r] <i>Máriabesnyői töredék</i> (f. 1r):	<i>Makula nélkül való tükör</i> (308/1–5. sor)
1. (folytatás:) az (es ?) pokolban meg emlek[...?] 2. [..... ..]nak miatta (?) 3. vetközék, azert közde ezt atte 4. men'ei zent At'ad, hog' tennen 5. valladon von'ad ky a kennak 6. helere es ot rayta meg haal'. 7. O en edes azon'om Mariam 8. igon rezköt vala atte zilötted (?), 9. hog' lata ez közötöt mert ug'- 10. an csodalkozik vala nag' volt- 11–19. (folytatás:) [-án, és mikor ...]	pokolban a' te nagy szeretetedet meg-emle- kezven hogy Adám fa által vétkezett, azért küldi néked a' te Szent Atyád, hogy magad vállán vidd-ki a' kinnak helyére, és ott rajta meghally. Oh édes Szüz Mariám mint reszket vala a' te édes Szent Fiad, látván a' Keresztet, mert u- gyan el-csudálkozik vala nagy völt-

A Máriabesnyői töredék első levele rektójának feltételezett hiányzó 11–19. sora
a Makula nélkül való tükörben (308/6–9. sor):

(folytatás:) [-án, és mikor azon Angyal még el-sem végezte szavát, jöve Hatodszor a' végig meg-maradásnak Angyala, hozván három nagy vas szegeket, és mondá: Oh Uram JESUS!
maradgy-meg mind végig az el-kezdettd jo dologban, tudván hogy Adám nem] . (folytatás: maradna)

[f. 10v] *A Máriabesnyői töredék első levelének verzója:*

[f. 10v] <i>Máriabesnyői töredék</i> (f. 1v):	<i>Makula nélkül való tükör</i> (308/9–13. sor)
<ol style="list-style-type: none"> 1. (folytatás:) marada az Istennek parancsola- 2. taban, kyert az emberi nemze[t] 3. ol'(?) alhatatlanna es korra len, 4. hog' semmikeppen nem alhat 5. erdognek kesertetinek ellene: 6. annak okaert kolde ez wasze- 7. geket atte menn'ei zent At'ad, hog' 8. mind kezedet labadat zegezte- 9. ssed vele erossen a koroztfahoz, 10. ug' annera hog' mondhassad a 11–19. (folytatás:) [Dávid Profetának ...] 	<p>maradott végig a' paradicsomban, melyly miatt az emberi nemzet olly álhatatlanná és erőtlenné lett, hogy semmiképpen nem álhat az ördögi kísértetek ellen; azért küldi néked Szent Atyád ez vas sze- geket, hogy kezeidet, lábaidat erőssen a' kereszthez szegeztessed, hogy mondhassad</p>

[f. 10v + f. 11r–v] *A Máriabesnyői töredék f. Iverzójának feltételezett hiányzó 11–19. sora a Makula nélkül való tükör 69. fejezetének záró soraiban, amelyek értelmileg folytatják a megkezdett gondolatsort (308/13–26. sor):*

(folytatás:) [Dávid Profetának mondását: Altal verék kezeimet, lábaimat, és meg számlálák minden tetemimet. Azon közben jöve Hetedik, Hitnek Angyala, hozván egy nagy éles Lánczát, és mondá: Oh Uram JESUS, légy erős a' hadakozásban, mert egy átalán fogva el-végeztetett hogy meg kell hálnod, és holtod után ez lánczával Szent óldaladat által verjék. Emlékezzél-meg hogy te vagy jutalma minden hiveknek, és a' Hitnek fundamentoma; de az első ember meg nem álla az Hitben, azért ki esék a' választottak közzül, azért a' te mennyei Szent Atyád ezt küldi néked, hogy szent szivedet által veressed, hogy bé-tellyesedgyék a' Proféta mondása: Meg-üté a' kösziklát és víz folya-ki belöle. Oh édes Szüz Mariám, hol vagy most? Hogy nem bátoritod Szent Fiadat? Oh ha most láthatnád, nem tudom maradna é benned valami érzékenség! Látván ezeket az édes JESUS, és a' nagy háladatlanságot, igen kezdte reszketni.]

II. A nyelvemlék nincsen benne a hetvenedik fejezetben (Miként Krisztus vérrel veritékezett és az Angyaltúl meg-erössítettett).

[f. ?r–v] *A Máriabesnyői töredék második levelének rektója (1–19. sor) és verzójáról az 1–15. sor; amely nem található a Makula nélkül való tükörben*

[f. ?r-v] <i>Máriabesnyői töredék</i> (f. 2r-v)	<i>Makula nélkül való tükör</i> (csak tartalmi párhuzam!) 311/16–29. sortól 312/1–8. sorig ²⁹
<p>f. [?]r</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. a pokol telik meg wellok, de 2. men'orzag ug'an puztan ma- 3. rad, maga oda teromtotted 4. vala oket. En edes uram Ies- 5. us vai konorul immar avag' 6. csak atte zentsegos ann'adon, ki[t?] 7. meg tarta meegh az eredet bin- 8. nek zepleietol es. Tekencsed meg 9. atte zeretö tanetvanidat, kiket 10. ug'an tartottad mint edes fi- 11. aidat. O en edes uram Iesus, 12. ha te mastan meg voniandod 13. magadat a halaltul (?) hat (?) mind 14. kinokra (?) mennek zegenok, de 15. nem alkoholmas en edes terom(?)- 16. tom, hog' a pokolbeli erdog' ura- 17. lkog'ek atte ziledon, mert Isten- 18. nek ann'a men'orzagnak ke- 19. ralne azzonia, annak okaert <p>f. [?]v</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. en edes idvezetem csak kevesse 2. lezon a kennak zenvedesse, de 3. maga mind oroke (?) meg marad 4. a vigassag es idvosseg. Felele 5. erre az keg'elmes Iesus mon- 6. dvan: vay (?) s igon kevanom az 7. embernek (?) [.....] 8. laztom magamnak [...]lt [...] 9. me[...] az en men'ei zent At'am (?) 10. teromtotte onnon zomel'ere es 11. hasonlatossagara. O meg gon- 12. dolhatatlan nag' zeretet, im 13. az Istennek [?] zent fia inkab a- 14. kara (?) maganak (?) valasztani a 15. halalt, hog' csak ember idvozol- 16. lne. 	[.....]

²⁹ Csak tartalmi párhuzam mutatható ki a *Makula nélkül való tükörrel* (a 311/16–29. sortól a 312/1–8. sorig): Látván ezt az Atya mindenható Isten, mondá az Angyalok Fejedelmének: Eredgy el hamar Mihály Archangyal, és bátoritcsd-meg az én szerelmes Fiamat, mert Embersége szerént igen megijedett az haláltúl. Alá-jöve azért az Archangyal szép iffiú képében, és látván az ő Urát Istenét olly nyomorútúl, meg-rettene rajta, és mondá: Üdvöz légy Uram JESUS, és micsoda ez én teremtem a' mitül így szorongattatol? micsoda szomorított-meg oh szomorúk vigasztalója? oh élet adája! mi hozott illy halálos szorongatásokra? oh erős istenség! mond-meg mit jegyez ez véres veriték? Ezekre a' szókra a' bádgyatt JESUS Sz. fejét fel-emelvén, fordítá szent orczáját az Angyalhoz, és mondá: Oh Angyal! és a' bádgyadás miatt tovább nem szólhata, melly szóra mondá az Angyal: Oh szerelmes Uram JESUS

III. A nyelvemlék a hetvenyedik fejezetben (Miként Nagy Csötörtökön estve a' Szüz Maria Bethaniában nagy keserüséget érzett szívében)

[f. ?v] A Máriabesnyői töredék második levelének verzójáról a 16–19. sor:

[f ?v] Máriabesnyői töredék (f. 2v) folytatása	Makula nélkül való tükör (312/71. fejezetcím és az 1–2. sor)
16. ... kuvetkozik azzyz Maria- 17. nak koserusege, mert mikor- 18. on uronk Iesus ekeppen ima- 19. dkozneiek, kezde az zyz Maria (folytatás: szívében ...)	Miként Nagy Csötörtökön estve a' Szüz Maria Bethaniában nagy keserüséget érzett szívében. Mikoron Kristus Urunk ilyen szorongatásokban vólt, kezde a' Szüz Maria

[f. ?r–f. ?v] A Máriabesnyői töredéket követő, a kódexben még további két feltételezett, Mária keserüségét tárgyaló levél szövege a Makula nélkül való tükörben (312/71. fejezetcímet követő 2–5. sor; 313/1–30. sor):

(folytatás:) [szívében nagy szorongatásokat érzeni, és mondá Magdolnának: Jaj szerelmes leányom! nem tudom mit tegyek mert által szakad szívem, mivel újobban el-keseredtem az én édes Fiamon, ugy vélem hogy most valami jeles dolga vagyon. Oh meg-keseredett Anya, lám mind szived a' te Sz. Fiadnál vagyon! és bé-mene a' kamarába a' hol imádkozni szokott vala, és le-térdepelvén kezeit, szemeit az égre emelé, és nagy áitatos könyhullatással mondá: Oh én mennyei Szent Atyám! oh én Istenem! látod jól, hogy árva vagyok, semmi gyáolom nincsen, mert a' te Sz. Fiad kit nékem adtál el-ment tülem, de jaj én Istenem! nem tudom hol, és mint vagyon? azért kérlek én Szent Atyám küld hozzám Gábiel Archangyalt, a' ki nékem meg-mondgya hol van, és mit csinál az én édes Fiam? én el-mennék magam de nem illik most setétben tétova bújdosnom. Oh én édes Szüz Mariám! halljad csak egy kis vártatva Szent János szavát, nem mondod akkor hogy nem illik bújdosnod. Mikoron azért nagy áitatosággal ugy imádkoznék, imé nagy hirtelen előtte Gábiel Archangyal meg-állapodék, és térden álva köszöne néki, mondván: Üdvöz légy keserves Maria, kit látván a' Szüz Maria el-fakada sirva, és monda: Oh Gábiel Gábiel! ez-é a' köszönet kit nékem hoztál vala ez előtt? most mind vissza fordúlt, mert az előtt azt mondád, hogy malasztal vagyok tellyes, most a' te szód szerént keserüséggel vagyok tellyes. Akkor mondád hogy Ur vagyon velem, most pedig jól látod hogy el-váltam tüle. Azt mondád hogy áldott vagyok az aszszonyok között, most pedig mindennél szerencsétlenebb vagyok: mert nincs nálam az én

ne szomorkodgyál illy igen, mert Szent Atyád hozzád küldött, és értésedre adgya, hogy meghalhatta könyörgésedet, és el-akarja venni tüled a' pohárt, és minden te hivedre el-köszönteni, de te néked kell elsöben belöle innya, és az te hivednek avval meg-kell édesitened; azért ne rettegj tüle olly igen, hanem vedd-el, és örömmel igyad-meg, azon szeretetből kivél az emberi nemzethez vagy. Emlékezzél meg mennyi sok ezer lelkek fognak utánnad azon pohárból innya, és kedvedért életeket le-teszik. Ezekkel vagy hasonló szökkal szöllött az Angyal emberi szózatall, és ottan olly nagy kedvet hozott az édes Jesusnak a' kinszenvedésre, hogy inkább ezer fégyvert kész lett volna szenvedni, hogysem egy lelket el-veszteni; azért nagy édesen (embersége szerént) meg-köszöné az Angyalnak a' vigasztalást. Újobban reája ajánlá magát, hogy kész fenéki meg-innya a' pohárt: az Angyal azért nagy tisztelettel fel-emelé a' földről, és a' véres verítéket le-törlötte, és vigasztalta, erősítette, és minden tehetségével szolgált néki, az után fel-méne mennyekbe. Kristus pedig a' kinszenvedés nagy kívánságával Tanitványihoz mene.

Szent Fiam, mond-meg azért nékem, hol vagyon most az én Sz. Fiam, és mit csinál? Mondá Gábriel Angyal: Oh én tisztelendő Aszszonyom! imé most a' kertben azon imádkozik, hogy meg ne hallyon, de meg nem halgattatott, melly miatt olly szörnyen vérrel veritékezik, hogy még a' földet-is meg-áztatta, mivel tetétül fogva talpig vérrel veritékezik. Es rövideden mindeneket meg-beszéle, valamit a' vég Vacsorán és más helyeken Urunk JESUS tött. Kit halván a' Szüz Maria, ki mondhatatlan sirást tött. Oh áitatos lélek! Segítsd te-is siratni az édes JESUST a' Szüz Mariának, mert miattad kellett tüle el-válni.

LAUF JUDIT

Das Weiterleben eines mittelalterlichen ungarischen Textes im 18. Jahrhundert

Eine Erzählung des Lebens Christi und seiner Mutter Mariä hat die Tyrnauer Schwester Judit Újfalusi aus dem Klarissenorden unter dem Titel *Makula nélkül való tükör* (Spiegel ohne Makel) 1712 veröffentlicht. Ihre Quelle war, wie es Tivadar Vida feststellte, eine tschechische Übersetzung des Werkes *Das grosse Leben Christi* Martins von Cochem. Später entdeckte Csaba Kedves, dass ins 69. Kapitel des ungarischen Druckes Textpartien aus zwei handschriftlichen ungarischen Sprachdenkmälern, *Piry-hártya* (Piry-Pergament), bzw. *Máriabesnyői töredék* (Fragment aus Máriabesnyő) übernommen wurden. Diese Partien stehen weder in der deutschen, noch in der tschechischen Ausgabe von Cochem. Die Autorin des vorliegenden Beitrags hat zunächst festgestellt, dass die Blätter der o. erwähnten beiden Sprachdenkmäler aus einer und derselben Handschrift stammen. Diese Textpartien hat also Judit Újfalusi aus einer solchen Handschrift übernommen, welche die beiden Partien enthielt. Auch die ursprüngliche Reihenfolge dieser Texte liess sich feststellen. Es gelang auch der Nachweis, dass noch weitere Partien des 'Spiegels ohne Makel' diesem Sprachdenkmal entnommen wurden, welche jedoch die auf uns gebliebenen beiden Fragmente nicht enthalten. Auch die Frage wird beantwortet, ob Judit Újfalusi die von beiden Fragmenten vertretene Handschrift, oder eine weitere Kopie benutzte. Der Beitrag liefert Anhaltspunkte dafür, dass Drucke und Handschriften noch Jahrhunderte hindurch nicht nur nebeneinander lebten, sondern dass sie, im Falle gewisser Textsorten, in viel engerer Beziehung zu einander standen, als die bisherige Forschung es angenommen hat.